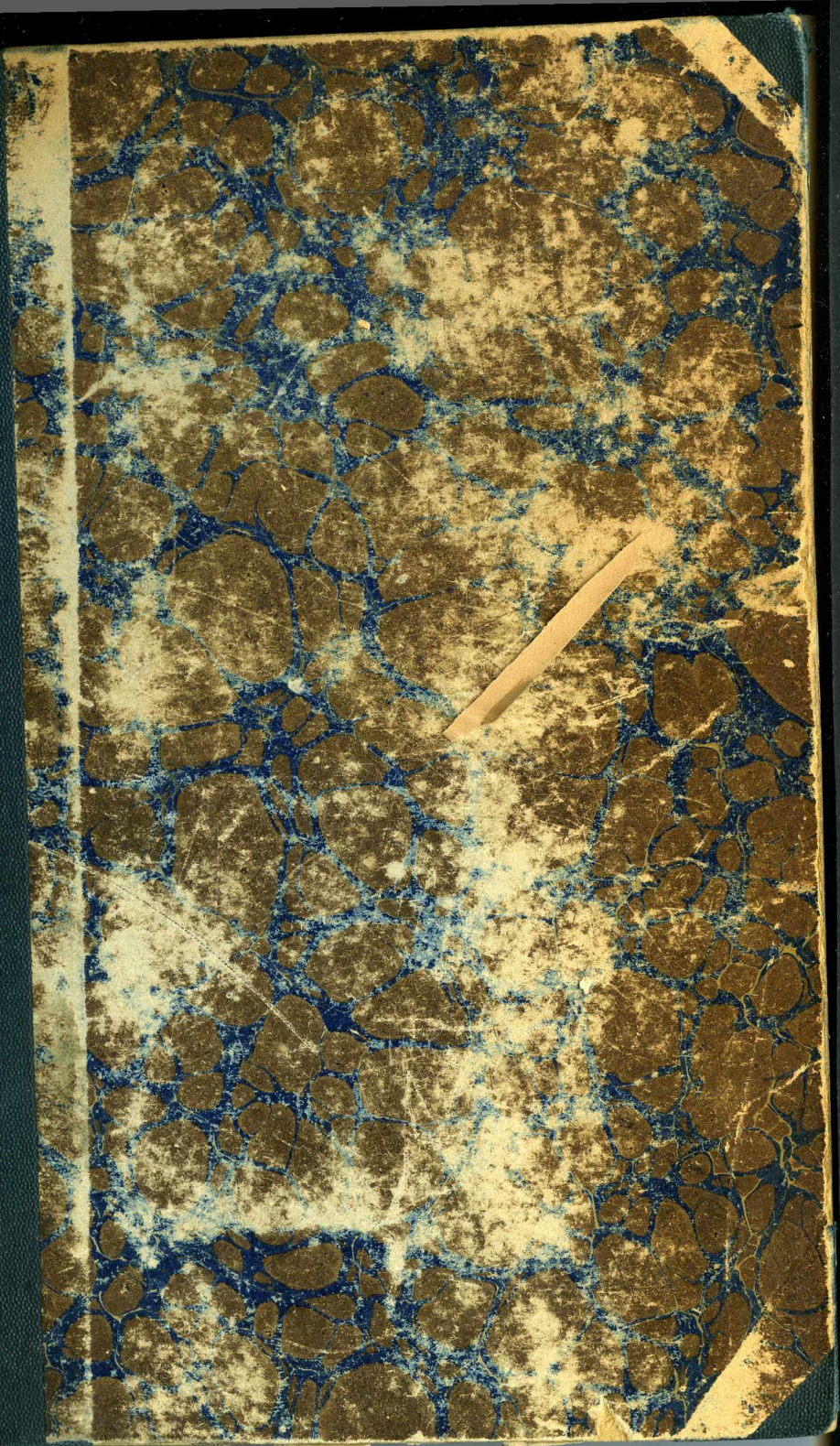

Politikai
röpiratok.

156.

Ara 50 Kr.

156

139

A haza minden előtt,

— 3 —

POLITIKAI

ÉS

NEMZETGAZDÁSZATI RÖPIRAT.

IRTA

SZENTIMREI ELEK.

12.

—

PETRIK GERZA
BUDAPESTEN
H. KECSKEMÉTI UTCA 2.

BUDAPEST.

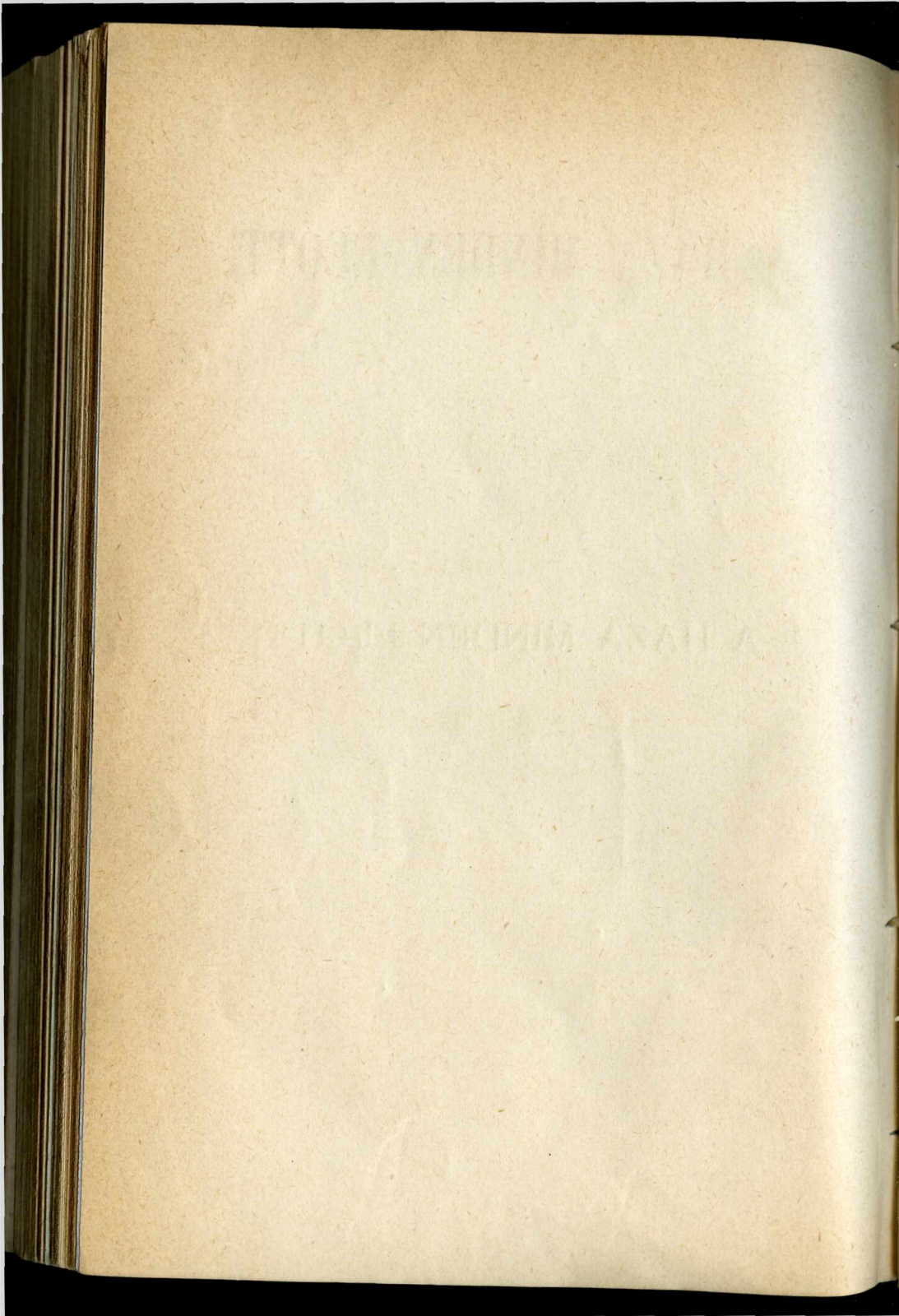
LÉGRÁDY TESTVÉREK.

1877.

— 25 —

A HAZA MINDEN ELŐTT.

Off.
BAH / 156 / 12

A HAZA MINDEN ELŐTT.

POLITIKAI

ÉS

NEMZETGAZDÁSZATI RÖPIRAT.

IRTA

✓
SZENTIMREI ELEK.

BUDAPEST.

LÉGRÁDY TESTVÉREK.

1877.

ÉVA NYELVI ÉS MATHÉMATIKAI TUDOMÁNYOK

ÉRTÉKELÉS

NYELV- ÉS MATHÉMATIKAI TUDOMÁNYOK

DR. BALLAGI GÉZA

NYELV- ÉS MATHÉMATIKAI TUDOMÁNYOK

ÉRTÉKELÉS

NYELV- ÉS MATHÉMATIKAI TUDOMÁNYOK

Ha napjainkban valaki lenyomatott gondolatainak tágabb körben való elterjedését óhajtja, elkerülhetlenül szükséges, hogy rövid és sokat ígérő legyen közleménye, e mellett a közvetlenül napi renden levő tárgyról — a nagy többség ízlése szerint — vagy érdekesítőleg írjon. Ha én ennek tudatában egy a keleti kérdést nem érintő ügyben, és talán nem is egészen a nagy közönség ízlése szerint fogalmazandó röpiratnak megírásához tollat ragadok, erre csakis egyedül azon öntudat által vezéreltethetem: hogy szeretett és épen azért féltett hazámnak ez által hasznos szolgálatot cselekszem.

A közvetlen szomszédságunkban dúló háborúnak (reánk nézve) nagy fontosságát kicsinyleni nem kívánom, — Törökország integritásának fenntartását érde-

künkben állónak ismerem, ugyanazért a vitéz török nemzet diadalát őszintén óhajtom; de ezen nyilatkozattal egyidejűleg nem késem kijelenteni, hogy határozott túlzásnak és reánk nézve veszélyesnek tartom azon sokat hangoztatott állítást: hogy *Törökország esetleges felbomlásával hazánk fennmaradása lehetetlenné válik.*

A legközelebbi események engem csak megerősítének azon nézetemben, hogy a terület és lélekszám-nagyság, a nagy hatalmi állás elsőrendű tényezőjekint többé nem tekinthetők, de meggyőztek arról is, hogy az eddig törtétek után bár mint végződjk a jelen háború, Oroszország abból, mint Európának diktáló nagy hatalom, többé ki nem kerülhet; — a közel mult történetéből pedig azt tanultam, hogy napjainkban az erőhatalommal való hódítás nem nagy értékű, mert állandó jellegű hódításra ma már csak a tudományos miveltség; a cultura képes.

E nézetek bennem komoly meggyőződéssé válván, a háború jelen zajában is nyugodtan gondolok saját bajainkra, s azoknak mielőbbi orvoslására, és miután hazánk felvirágzását, s jövő fennállásának biztosítását egyedül anyagi és szellemi gyarapodásunktól remény-

lem, hazafias kötelességemnek ismerem e czélra közreműködni.

A ki az elmúlt években irt hirlapi cikkeimet figyelemre méltatta, az emlékezni fog, hogy azokban államtartásunk rendezését czélzó eszmék is valának megpendítve, melyeket ma talán alkalomszerű lesz kissé bővebben megbeszélni.

E cikkekből elmondám, hogy bajaink nagysága nem az államtartások mennyiségében, de azon körülményben rejlik, hogy: úgy állami mint magán tartozásaink túlnyomó része külföldi tőkepezések tulajdonát képezi, hogy ezen tartozások kamatai, valamint a quotta külföldre vándorolnak, és ennek folytán az ország jövedelmének egy nagy része a forgalomból kivonatik, elmondám: hogy ezen kötelezettségeket, ha egy közép jó évben megbirjuk is, rossz évben nem teljesíthetjük, a midőn is adósságaink rohamosan emelkednek, s hogy ugyan e körülményre vezetendő iparunk és kereskedelmünk fel nem emelkedhetése.

Az elsoroltakból önként érthető, hogy a baj főoka az állampolgárok szegénységében rejlik, ebben és nem egyebekben keresendők a vám-kereskedelmi

szerződés és bankügy megoldásának nehézségei is ; ha az elmondottak állnak, akkor kétségbe vonhatlan igazság, hogy az orvoslás legbiztosabb módja az állampolgárok megvagyonosodásában leendő feltalálható, mert ha úgy állami mint magán tartozásunk hitelezői mi magunk leendünk, akkor mégegyszer annyi tartozás mellett is gazdag leendő nemzetünk, a mint ezt más gazdag nemzetek példája kétségbe vonhatatlanul igazolja.

Ha igazságosok és elfogulatlanok akarunk lenni, be kell ismernünk, hogy egyéni elszegényedésünk — derangirozásunk — legnagyobb részben önnön hibánknak tulajdonítható ; a takarékoság, munkásság és számitva élés, a mai polgárosodott kor tiz parancsolatának ezen három legfőbbike, mind ez ideig nem volt erős oldalunk ; ezek helyett a kényelem, és a hitel kiaknázásának elsajátításában voltunk virtuózok. Ez állítás teljes bebizonyítására nem szükséges egyéb egy kis statistikai tanulmánynál, ennek világánál meglátandjuk azt, hogy alkotmányos életünk első öt évében férfi és női ruhakelmékre, továbbá ezelőtt jobbára nélkülözött kényelmi cikkekre (külföldről behozottakra) kiadtunk annyi milliót, mennyit ez idő alatt felvett állami összes kölcsöneink kitesznek.

De ha egyéni háztartásunk mai szükségletét csak a két évtized előttivel összehasonlítjuk: összes passiváink kútforrását azonnal megtaláljuk; azonban a legfőbb baj abban rejlik, hogy a multat hamar feledjük, a jót és kényelmest igen hamar megszokjuk, a nélkülözést nehezen tűrjük, ha áldozatot kell hoznunk (olyat mely önmehtagadást követel), azonnal fellázadunk, nem azt nézzük mink volt, de mink lehetne, és valljuk meg az igazat, kissé elkapatott nép vagyunk, nagyon is elhittük koszorús költőnknek, hogy „megbünhődte már e nép a multat s jövődöt“; azonban ne feledjük

1-ör: hogy a szabadság és jólét mindég és mindenütt pénzbe vagy vérbe került;

2-or: hogy egy a nyugati nemzetek fokozatos fejlődésével lépést nem tartott, sok tekintetben elmaradt nemzetből, rövid néhány év alatt rendezett cultur-államot előteremtteni lehetetlen.

Nem akarom állítani, hogy hazánk teljes függetlenségének hiánya és az ebből folyó terhes kötelezettségek, valamint a tiz évi sok tekintetben hibás gazdálkodás és rohamos befektetésekből eredő orszá-

gos terhek, fentebb jelzett elszegényedésünkre befolyással nem volnának; de hogy országos és magán szegénységünk főleg ezen elsorolt okok következménye volna; hogy — mint sokan hiszik — hazánk elvállalt kötelezettségeinek teljesítése mellett, egy modern állam fenntartására szükséges kiadásokat teljesíteni képes nem lehetne, vagy hogy iparunk és kereskedelmünk emelkedése, felvirágzása, jelen politikai viszonyaink között lehetetlen volna: azt határozottan tagadni veszek magamnak erkölcsi bátorságot; azonban a félreértés kikerülése végett ünnepélyesen kijelentem, hogy:

Államháztartásunk rendezését, s ez által hazánk felvirágzását és biztosítását czélzó javaslataim megtétele mellett, legkevésbé sem vagyok híve a meghunyászkodás politikájának sem Ausztriával, sem a keleti kérdéssel szemben; határozott, önérzetes, — de erőnkertul nem becsülő — eszélyes nemzeti politika folytatását szivből óhajtók, és ha bizalmamat bíró vezérfiaink egy időre (legalább a külszinre nézve) nagyon is engedékeny, túl óvatos, csaknem félénknek mondható politikát követni jónak és szükségesnek vélnek,

bizon a keserü lapdacsok lenyelése mellett bennem is gyakran felforr a pezsgő magyar vér, de a honfiai felhevülés lecsillapultával nagy hazánkfiainak általános ismert következő mondatai jutnak eszembe:

a) a politika az exigentiák tudománya;

b) a hazáért mindent, de a hazát semmiért sem szabad veszélyeztetni.

A nemzetiünket ért események után, különösen a kiegyezés létrejöttének körülményei mellett, az eddig törtéteken, valamint a mindenáron harczot követelő mai hangulaton csodálkozni nem lehet, de még kevesebb ok van a jövőn kétségbe esni. Csekély nézetem szerint az elégedetlenség és desperáció mai politikusai — ha őszinték — akkor elfogultak, kishitűek vagy szenvedélyesek; az elfogultság és desperáció ezen egyéneinek szaporodását tartván jelenben hazámra nézve legnagyobb veszélynek, vagyok bátor tollat ragadni, hogy egy röpirat szűk keretében főbb bajainkat és azok ellenszereit főbb vonásokban röviden előadhassam. A vezénylő államférfiak és a honpolgároktól függ azok elfogadása és alkalmazása.

Államunk legfőbb baja — mint fentebb megjegyzem — polgárainak szegénységében gyökeredzik, és ennek ismét legfőbb okai előítéleteink és hiuságunk, ezen két főhibánk tartotta vissza — hazánk és nemzetiségünk nagy kárára — értelmiségünk nagy részét a szakképzettséggel nem bíró számos erős, egészséges embert a munkától, e hibáknak róvható fel az anyaföldhöz való túlzott ragaszkodás, a minek ismét szomorú eredménye lett a magyar birtokososztály egy nagy részének eladósodása vagy elpusztulása; hányan menthették volna meg birtokuknak alkalmas időben való eladásával lételüket, s gyakran vagyonuk nagy részét, ha e cselekménytől őket az előítélet vagy hiuság vissza nem tartotta volna? és ugyan e két főhibáknak tulajdonítható nagy részben a munkásság, takarékoság és számítva élés hiányai; azonban be kell ismernünk, hogy ezen erények elsajátításában a honpolgárokat nagyban gátolta egy más nemzeti sajátságunk — mondhatnám szerencsétlenségünk, — és ez nem más, mint a politikával túl az elégen való foglalkozás, a volt kiváltságos osztálynál a megszokás vált természeté, az alkotmány sáncaiban nem rég felvettek

igyekeznek az előbbiekkel lépést tartani, míg a sánczon kívül állók, a koreszmék általános nyomása által ösztönöztetve, a malom alatt üzik a magas politikát. Ennek tulajdonítható legnagyobb részben, hogy a földbirtokos elhanyagolja gazdaságát, a tisztviselő és hivatalnok kötelességet mulaszt, és gyakran elfogult, egyoldalú, az iparos és napszámos pedig a mellett, hogy a munkamulasztással kárt tesz magának, a lelkesedés befolyása alatt könnyen válik kicsapongóvá, minek következése gyakran egész családjának szerencsétlensége.

A politikával való ezen túlfoglalkozás okai egyébiránt a körülményekben rejlenek, és ha az európai államok ziláltságát, a kisebb vagy több nyelvű nemzeteknek a nemzetiségi eszme által elnyeléssel való fenyegetését, vagy csak Ausztriávali viszonyunkat figyelemre vesszük, ezen legkevésbé sem csodálkozhatunk.

Ezen erős politizálást azonban csakis önhittségünk teszi veszélyessé. A magyar emberben benne van még mindig a táblabíró-vér, ezen ma már nem létező válfaja hazánkfiainak mindenhez értett, vagy legalább érteni hitt, és a hírlapirodalom, valamint az országos

ellenzékek a honpolgárok e gyengéit saját ezéljaikra felhasználni elég ügyesen tudják.

Sokszor elgondolkoztam azon, hogy józan belátással nagyban bíró magyar népünk, míg egyrészt tudja, hogy a legcsekélyebb mesterséget ha sikerrel akarjuk üzni, tanulni kell, addig másrészt be nem látja annak képtelenségét, hogy a politika volna azon egyedüli tudomány, melyhez hazánkban születve ért minden ember. A legnagyobb tudomány-tapasztalás, önzéstelenség évek hosszú során, nálunk nem sokat érnek; egy nem sikerült lépés, sokszor a legigazabb szónak alkalomszerűtlen időben való kimondása, vagy a többség hangulatának nem méltatása, gyakran lehetetlenné teszi a legalkalmasabb egyéniséget, és ez ellenében egy vakmerőséggel irt czikk vagy szónoklat, a legsilányabb embert is hatalmassá és népszerűvé tehet; ezen sajnos jelenség kimagyarázására megjegyzendő, hogy a félrevezetés felette könnyű azon körülménynél fogva, hogy a részletek megítélésében — saját szempontjából — mindenkinek igaza van, mert a dolog természetében fekvő absolut lehetetlenség körülményeink között oly politikai irány választása, a mely minden részleteiben

jó vagy csak kielégítő is lehetne, és éppen azért a részletekben támadás felette könnyü, a védelem pedig lehetetlen; s mit látunk naponta: hogy a kormány népszerűtlenné tétele, egyesek és pártok önérdeke végett, annak politikája, soha mint kellene a maga összességében, de egyes részeiben támadtatik és ítéltetik el. Rendes normalis viszonyok között az ellenzéknek ez eljárása nemcsak megengedhető, de teljesen jogosult is, azonban a jelenlegihez hasonló veszélyes korszakokban, az igaz hazafiságnak mindenféle személyes és pártérdekeket háttérbe kellene szorítani; fájdalom a tapasztalás arra tanít, hogy a hazafiság sokaknál a spekuláció eszközévé alacsonyul, a honfiai jajveszékelés pedig hitvány kenyérkeresetté; ezen kórállapot orvoslása veszély nélkül csakis azon egy módon eszközölhető, melyen a sajtószabadság kinövései; e bajok ellen egyedüli gyógyszerek egyrészt a közönség alaposabb belátásának és finomabb érzésének kiképeztetése, másrészt a népnek felvilágosítása, a tév és ferde fogalmakból kigyógyítása. Legyen szabad e célra néhány sorban közre működni.

Nemcsak a köznépnél, de az értelmiség egy nagy

részénél is el vannak terjedve olyan tanok és fogalmak, melyek az ez idő szerinti alkotmányossággal, legalább a parlamentarismussal össze nem egyeztethetők, ilyenek például: a következetesség, szótartás, a pártfegyelem és egyéni függetlenségről, sőt magáról alkotmányos állapotunkról táplált tévfogalmak.

A következetesség megítélésénél nagyon gyakran összetévesztik a czélt az eszközökkel; következetlenség a cél iránt lehet bűn, olykor hazaárulás, de ugyanazzá válhatik nagyon könnyen az eszközökhöz való következetes ragaszkodás; ha egy magasabb czélt tűztünk magunk elé és ahoz következetesen ragaszkodunk, okvetlenül szükséges, hogy a körülmények változával az eszközökhöz következetlenek legyünk, és ezen egészen egyszerű, mindenki által könnyen belátható igazság hányszor mellőztetett csak rövid újabb alkotmányos életünkben, hány jeles emberünk dobáltott sárral, mert programját, egykori ígérését, — hogy kitűzött céljához hű maradjon — a körülmények változával megváltoztatni volt kénytelen; tulajdonképen legjelesebb hazánkiai között alig van valaki, kit a vakbuzgó hazafiság legalább hazaárulónak meg ne tett

volna, szerencsénkre e vádak és gyanusítások legnagyobb részben alaptalanok, minek legfőbb bizonyága az, hogy annyi állítólagos eladás és feladás után is birunk az alkotmányos jogok és polgári szabadság azon mértékével, melylyel nagyobb és szerencsésebb körülmények között levő nemzetek sem igen dicsekedhetnek.

Az annyiszor hangoztatott hazaárulás és jogfeladásra, különösen a tényleg nem birt jogokról való lemondásra nézve, legyen szabad még egy politikai napi lapban ez év elején irt czikkemnek erre vonatkozó részét ide igtatni.

Tudom azt, napjainkban nyers erővel magával egyik nemzet sem vívhat ki szabadságot s függetlenséget, és ha kivivná is, fenn nem tarthatná azt, ellenben mindegyik által kivívható az egy puska lövés nélkül, tudományos miveltség, magasabb értelmiség és vagyonosság elsajátításával.

A szabadság és önállóság — az említett feltételek mellett — mai nap már minden nemzetre nézve biztosítva van a legfőbb hatalomra vergődött európai közvélemény által, ki ez állítást tagadni merészli (hivatkozva kabinet-politikára, mindenható államférfiakra),

annak azt felelem, hogy éppen az erősíti meg leginkább állításomat, hogy még ezen rendkívüli emberek, sőt maga a legfőbb zsarnokságot képviselő Colossus sem kezdhet napjainkban háborút, hogy népszerű eszmét ne irjon zászlójára. Ha az elmondottak állanak, úgy állni kell annak is, hogy bárminémű szerződések, paragrafusok, jogfentartás és óvások mai nap már nem nagy értékűek, sőt ugyancsak a fentebb elmondottaknál fogva nem nagy jelentőségűek bizonyos jogokról való lemondások sem, (melyek különben is rendesen bizonyos nyomás alatt történnek) mert a szabadság s függetlenség — a megkívántató feltételek bírása mellett — mai nap már egy senki által el nem foglalható, sem el nem árusítható természetes elidegeníthetlen tulajdon minden nemzet számára. Küzdjünk tehát a mivelődés, vagyonosodás megszerzésében. stb.

Az adott szónak, ígéretnek beváltása a politikában ugy egyesekre mint pártokra nézve felette nehéz, gyakran lehetetlen, különösen ha változott körülmények között, vagy más párttal szövetségbe jutnak kormányra. Ebből önként következik, hogy a szóadás, ígéret a politikában nem mérhető a társadalmi élet rendes szabálymértékével; a ki ezt követeli, az vál-

oztassa meg előbb a jelen világréndet, szüntesse meg a diplomatiát, léptesse életbe a teljes népsouverenitást, és törülje el a tényleg uralkodó erő jogát.

Az egyéni függetlenségről (különösen orsz. képviselőknél) és pártfegyelemről táplált balfogalmak eloszlatására legyen szabad a következőket megjegyezni. Hogy a többség ualmára alkotott népképviselési kormányforma mellett a pártba állás elkerülhetlenül szükséges, azt talán bővebben indokolni felesleges, mert párt nélkül pártkormány nem képzelhető, s a pártbanlét elkerülhetlenül megköveteli, hogy saját nézeteinket pártunk többsége nézeteinek olykor alárendeljük; e nélkül semmiféle párt huzamosabban fenn nem állhat, az egyéni függetlenség csakis oly módon és abban nyilatkozhat, hogy az egyes úgy a pártállást szabadon választja, mint szabadon hagyja ott, mihelyt az kívánatának meg nem felel, mihelyt az lelkiismeretével, meggyőződésével össze nem férő helytelen dolgokat cselekszik; azonban olykor merülnek fel esetek, midőn az ember egyes kérdésekben meggyőződése ellen is tartozik kormányát szavazatával támogatni, ily esetek olyan nemzeteknél, melyek teljes függetlenséggel nem

rendelke znek — fájdalom — gyakran előfordulhatnak, és ilyenkor az egyes párttag éppen úgy mint a pártvezér lelkiismeretesen tartozik mérlegelni a helyzetet, és az elkerülhetlen két rossz között a kisebbet választani; hogy valakinek mind ez nem tetszik és e miatt a rendszert itéli el, az érthető és megfogható; azonban érthetlenné válik és lehetetlenséget követel az, ki elítelve a rendszert, a többség uralmát, vagy a kormány felelősségét megtartani kívánja.

Kétségtelenül igaz, hogy a parlamenti rendszer nem tökéletes intézmény, sokban kifogásolható és elítélhető, legfőbb érdeme csakis abban áll, hogy a kívül létező kormányformák nálánál még hiányosabbak és tökéletlenebbek.

Hogy magáról alkotmányos önrendelkezési jogunkról is nagyon sokan tévfogalommal birnak, az tagadhatlan, és az ebből levezetett következtetések fellette kártékony hatásuak, amennyiben szülei az elégedetlenségnek vagy indifferenciának.

Az 1867-iki kiegyezéssel visszaállított alkotmány megbirálásánál épen olyan tulzás azt állítani, hogy feltétlen és korlátlan önrendelkezési jogot nyertünk,

mint annak ellenkezőjét, vagyis hogy azt teljesen feladtuk, és hogy törvényhozó és végrehajtó tényezőinken kívül álló hatalomnak állunk feltétlen rendelkezése alatt; e két tuzás ellenében a tényállás az, hogy önrendelkezési jogunk korlátolt, részben a kiegyezési törvény, részben a körülmények által; ennek konstatálása mellett három dolgot akarok e helyen az elégetlenek számára megjegyezni:

a) Hogy a korlátolt önrendelkezés többet ér az egyeduralomnál; b) hogy ezen — jelenben korlátolt — önrendelkezésünk anyagi és szellemi gyarapodásunkkal, továbbá egyetértésünkkel és összetartásunkkal nem csak tágulhat, de teljessé vállalhat, mihelyt a szabadság és függetlenség tényezőit megszerezni sikerül; végre c) ha valaki utat mutat, melyen feltétlen önrendelkezési jogunk állami létünk veszélyeztetése nélkül jelen körülményeink között kieszközölhető, ám álljon vele elő. Keveselni, gáncsolni, de jobbat ajánlani nem tudni, zavaros állapotnak (chaosnak) előidézésére eszköz lehet jó, de ebből hazánkra üdvös dolgot reményleni nagy optimismus kívántatik.

Áttérve államunk szegénységére, ennek okát ko-

rántsem kiadásaink vagy tartozásunk túl nagyságában, de bevételeink csekélységében, bizonytalanságában és azon szerencsétlen körülményben találандjuk, hogy tartozásaink túlnyomó része idegen tőkepénzesek tulajdonát képezi, e bajokon csakis az állampolgárok megvagyonosodásával lehet gyökeresen segíteni; azonban az állam feladata üdvös és czélszerű intézkedések által ezt elősegíteni, lehetőleg megkönnyíteni. Mielőtt az e tekintetben szükségesnek vélt törvényhozási intézkedésekről szólnék, állami szegénységünk három főokát kell felemlítenem: ezek elsejét kétségtelenül önrendelkezési jogunk korlátozottságában, másodikát az ingatlan földbirtok czélszerűtlen birtoklásában, és harmadikát iparunk hiányában találандjuk.

Sokszor hallottuk hangoztatni, hogy hazánk földmivelő nemzet és mint ilyen, egy modern-államszervezethez szükséges költségek fedezését bevételeiből sokáig megbirni nem fogja.

Országos ellenzékeink a bajon különféle módokon óhajtanak segíteni. A conservatív párt: kiadásainknak a bevételek mennyiségéig való megszorításával; a független szabadelvű párt: nemzetgazdasági elkülöni-

tésünk, és iparunknak erőltetett uton való megteremtésével, míg a közjogi ellenzék: állami jelen szervezetének megbontásával, melyet kétségen kívül előidézne: a kiegyezésben elvállalt terhek és kötelezettségeknek megtagadása, és egyoldalulag leendő megszüntetése.

A jelenben uralkodó szabadelvü-párt, mely az ellenzéki töredékek fentebb jelzett gyógyszereinek egyikét sem hajlandó elfogadni, — nézetem szerint erkölcsileg kötelezve van eszméssel állni elő, melyek hivatva legyenek bennünkef erőszakos rázkodás és nemzeti létünk veszélyeztetése nélkül, az állandó deficitek labirintusából kivezetni.

Megvagyok róla győződve, hogy kormányunk bir ily vezéreszméssel, és az ellenzék azon állítása, hogy pénzügyeink rendezését a jó termésekben vetett bizalom és egyedül adóemelések útján reményli elérhetni, roszakaratu rágalomnak tekinthető; e körülmény azonban azt hiszem megengedi, hogy államháztartásunk rendezésére, hazánk és nemzetiségünknek ezáltal való biztosítására szükségesnek látott intézkedésekre nézve saját nézeteimet is előadhassam. Azonban ezt megelőző-

leg legyen szabad röviden indokolnom, miért nem tartom elfogadhatónak ellenzékeink nemzetgazdászati programjait.

A conservatív-párt haladéktalanul óhajtaná rendezni államháztartásunkat oly módon, hogy országos kiadásainkat jelen bevételeink keretére szorítaná, habár e megszorítás állami biztosítékaink leglényegesebb faktorának feladásába kerülne.

Az tagadhatatlan, hogy ez uton leghamarább volna államháztartásunk rendezhető, sőt valószínű, hogy az állampolgárok is élveznének pillanatnyi könnyebbülést, csakhogy ezen könnyebbülés (drastikus hasonlattal élve) hasonló lenne ahoz, melyet a bibliai Ézsau élvezett az egy tál lencse elfogadása után. Nem lehet feladatomban e helyen ellenzékeink programjaival bővebben foglalkozni, és csakis főbb vonásaiknak jellemzésére szorítkozhatom. A conservatív-párt programját számos igen fontos okokon kívül a nemzet már csak azért sem fogadhatja el, mert erre a végső esetben az elképzelhető legrosszabb körülmények között is bármikor elég ideje marad.

Míg a conservatív-párt programja a kis hitűségre,

addig a szélső ellenzéké az optimismus vagy desperációra van alapítva ; szerencsétlen körülmények kényszeríthetnek egy nemzetet — a mint a rövid multban minket is kényszerítettek — ily politika folytatására, de jelen körülményeink között annak elfogadásáról csak gondolkozni is egyedül azon esetben lehetne, ha egy mindenek felett álló hatalom a sikert előlegesen biztosítaná, egyébiránt erre is elmondhatjuk, mit a conservatív politikára mondtunk : hogy arra nemzetünk az elképzelhető legrosszabb körülmények között is bármikor vállalkozhat.

De még a független szabadelvü-párt programját sem tartom elfogadhatónak ; meg vagyok arról győződve, hogy a nemzetgazdasági különszakadásnak politikai következményei is elkerülhetlenek, és emellett nagy pénzbefektetést igénylő tetemes áldozatba kerül ; tudom azt, hogy e kiadások idővel kamatostól visszatérnek, másrészt a fentebb jelzett politikai következményektől sem irtózom, és épen azért nem is vagyok híve a meghunyázkodásnak s minden áron való megalkuvásnak, és elfogadom mint szabadelvü-párti ember ezen helyzetet is, ha arra szerződőfeleink kényszeri-

tendnek, de hogy a jelen constellációk között, az esetőleges krisiseknek előidézésére, vagy csak az elkerülhetlen pénzáldozatnak meghozatalára a jelen pillanatot alkalomszerű volna, hogy mindezt mi kezdeményezzük, vagy épen erőltessük: azt részemről a legnagyobb hibának és politikai baklövésnek tekinteném.

Az elmondottak után a független szabadelvű-párt programja csakis egy esetben volna jogosult, ha azonsokat hangoztatott állítás: miszerint nemzeti iparvédelem nélkül elő nem állhat — igaz volna.

A történelemből könnyen hozhatók fel példák arra, hogy az ipar a legtöbb országban (bizonyos) védelem mellett teremtett és erősödött meg olyannyira, hogy később a világversenyt kiálhatta; azonban e tapasztalattal szemben elvitázhatatlan:

a) hogy az ilyen iparteremtés a nemzetnek (különösen az ingatlan birtok tulajdonosainak) tetemes áldozatába kerül;

b) hogy mesterséges ipar megteremtésére a közlekedési eszközök és nemzetközi érintkezések mai korszaka az előbbeni időkével — csak a pár évtized elóttivel is — össze nem hasonlítható, végre

c) hogy az életképességgel nem bíró, mesterséggel teremtett ipar míg egyrészt rossz pénzügyi viszonyok között a legnagyobb áldozattal sem tartható fenn állandóan, addig másrészt az életképes ipar, előhaladott mezei gazdaság, kereskedelem és az ebből természetszerűleg kifejtett jó pénzügyi viszonyok mellett, gyámkodás és védelem nélkül is képes előállni.

Legyen szabad már most elsorolni főbb vonásokban azon elveket és intézkedéseket, melyeknek elfogadása és alkalmas időben leendő életbeléptetésétől, államháztartásunk rendezésére, nemzetünknek egy modern-állam kivánalmainak megfelelő teljes megalkotása és biztosítására üdvös eredményeket várok, még pedig minden nagyobb szerű rázkodás vagy veszélyes felforgatás nélkül.

Elsorolandóimat két részre osztva fogom előadni és pedig első sorban felemlítendem azon rendszabályokat, melyeket államunk minden hazáját szerető polgártól jogosan megkövetelhet, és másodsorban fogom röviden felemlíteni azon országos intézkedéseket, melyeket a fentebb említett célnak elérésére szükségesnek vélek, végre állami szegénységünk első főokáról,

önrendelkezési jogunk korlátoltságáról is meg fogok emlékezni.

A magyar állam minden hű polgárától megkövetelheti, hogy előítélet, hiúság és más nemzeti hibáinkal szakitva, igyekezzünk a népoktatást, tudományos miveltséget és szakképzettséget minden tőlünk kitelhető erővel terjeszteni és gyarapítani, valamint a szabad nemzetek önérzetes polgárainak elkerülhetlen erejéit elsajátítani, ezek legfőbbjei; alkotmányos érzelem, törvénytisztelet, továbbá munkásság, takarékoság és számitva élés. A politikával kell, hogy ezután is foglalkozzunk, de csak azon mértékig, a meddig ezt állásunk, helyzetünk és körülményeink megengedik.

Ne feledjük, hogy a fentebb említett erények elsajátítása és a lehető legtágabb körben való elterjesztése által nemcsak a közerkölcsiség és általános jólét előmozdításán, de a közigazgatás és törvénykezés javításán, tökéletesítésén is tetemesen közreműködünk. Gondoljuk meg, hogy míg egyrészt a legszebb és üdvösebb törvények és rendszabályok sem érnek semmit, ha azokat a közérzelem nem támogatja és nem ellen-

örzi, addig ennek meglétében feleslegessé válik törvény és végrehajtó.

Tudom azt, hogy tökéletes állapot a földön nem állítható elő, sőt jogosult lehet azok nézete is, kik a tudás és műveltség előhaladásában az erkölestelenség és bünöknek nem kevesbbedését, csak átalakulását vélik szemlélni; de ha ez állana is: — a mi koránt-sincs bebizonyítva — elvitázhatatlan tény, hogy a tudományos művelődés terjedésével (hogy egyebet ne említsek) nagy mérvben térjed a tolerancia és a humanitas, azon két tényező, melyek alkalmazása a legtöbb szenvedéstől óvta meg az emberiséget.

Ezen rövid elmélkedés után a szükségesnek vélt országos intézkedéseknek elsorolása előtt czélszerűnek vélem állami szegénységünknek már fentebb említett egyik főokához (az ingatlan vagyon czélszerűtlen birtoklásának kérdéséhez) kissé tüzetesebben hozzá szólni.

Hazánk normalis budgetjének az ingatlan földbirtok egyenes adója csakis egyötödét fedezi. négyötödét pedig nagy részben viselni a közvetett adók volnának hivatva; már most gondoljuk el, mily óriási teher háramlík a honpolgárokra azon körülményből,

hogy ingatlan földbirtokunknak legalább egynegyed-része holt kezekben levén, ezek csak is az egyenes adóval — sőt a korona-javak még ezzel sem — rövhatók meg.

Egy második, szintén fontos és szomorú jelenség az, hogy a magánosok által bírt földbirtoknak legalább egyharmada egészen eladósodott egyének birtokát képezi; a felhozott két körülménynek fájdalmas következménye, hogy az ország földbirtokának felerészében a czélszerű gazdálkodás és magasabb jövedelem előállításának még csak lehetősége sincs meg. Feltette kívánatos volna hiteles kimerítő statisztikai adatok alapján constatalni egy négyszög mértf. el nem adósodott magán birtokosok kezén levő földbirtoknak tiszta jövedelmét, valamint egyenes és közvetett adómenyiségét, és azt holt kézen levő hasonmenyiségű és minőségű birtokával egybehasonlitani. Részemről meg vagyok győződve, hogy a különbség 50%-ra bizton felvehető.

Az elsorolt hátrányok még korántsem az egyedüliek, ezeket két körülmény még lényegesen súlyosbítja. A czélszerűtlen vagy a legmagasabb jövedelmet

kiaknázni ezéltző gazdálkodás, a birtok értékét támadja meg és emészti fel. A rossz gazdálkodás azon neme pedig, mely legelő, kaszáló helytelen feltörése és erdők oktalan elpusztításában nyilvánul, a fentebb említett hátrányokon kívül, a szomszédoknak, gyakran egész vidékeknek évek hosszú során át okoz tetemes károkat; a mondottakat legyen szabad egy pár gyakorlati példával megvilágítani: egy nagyobb darab erdőnek elpusztítása, a szomszéd birtokosoknak gyakran évek hosszú sorára lehetlenné teszi a faeladást. Elsoványított, elrontott nagyobb mennyiségű földbirtokok nemcsak hogy bénítólag hatnak a szomszédos birtokok jövedelmezőségére, de a mellett a tulságos concurentia által az örök ár értékére is nyomasztó befolyást gyakorolnak.

E bajokat tagadni senki sem fogja, de a mi orvoslásukat illeti, ez már oly kérdés, miről a nyugalmat szerető honpolgár gondolkozni sem merészel, nehogy érdekeket sértve, ellenségeket szerezzen magának; csekélységem (mint teljesen független ember) veendő magának bátorságot e kérdésekhez hozzá szólni, kijelentve előlegesen: hogy javaslataim nem a szigorú

jog, de csakis az alkalmosságokra szempontjára lesznek alapítva, és pedig azért, mert a nagyobb szerű izgalmat, vagy erőszakos intézkedéseket igénylő mivelteteket lehetőleg kerülni óhajtom, s mindennek előtt czélok a hasznosnak vélt intézkedéseknek népszerűséget szerezni, a mi által a fogantatás legfőbb akadályait azt hiszem lerontva leendnek.

Hazánk a rövid múltban még egy feudális állapotokon nyugvó rendi alkotmányú biró állam volt, és mint ilyen, az ó-államok mintájára levén szervezve, nagy ingatlan birtoktulajdonos volt maga az állam, valamint az egyház, iskolák, községek és testületek is. Míg a patriarchális szervezetű ó-államban ez állapot egészen beillett, addig korunk modern-államban ez anachronismus meg nem tűrhető, és pedig egyszerűen azért, mert a mai társadalomnak nagy kiadással járó szükségletei a magasabb megadóztatást elkerülhetetlenül igénylik, a minnek ismét előfeltétele a magasabb jövedelem megléte; már fentebb említém, hogy az államkiadásoknak csaknem felerészét a közvetett adók viselik, és miután hazánk ingatlan vagyonának több mint egynegyede holt-kézen van, igen

természetes, hogy ennek közvetett adó-terhe is a másik háromnegyedre hárul.

Európa legtöbb államában e régi szervezetet a forradalom vagy az önkényuralom hányta fel, nálunk a tulajdon jogának tisztelete a kérdéseket érintetlenül hagyta akkor is, midőn reformáló hongyüléseink magasabb érdekeknek hódolva, a magán tulajdon szabályozásában nagyon is szabadelvűen intézkedtek, és ezen esemény fontosságát neveli azon körülmény, hogy e hongyüléseken a birtokos osztály volt tulnyomólag képviselve.

Az előadottak után kísértsük meg elsorolni az eszközöket, azon törvényhozási intézkedéseket, melyek ezen nagyon is nehéznek látszó feladatot békés, alkotmányos uton megoldani hivatva volnának.

Az ingatlan földbirtok czélszerűtlen birtoklásának megváltoztatása — nézetem szerint — a teendők egyik legfőbbikét képezi, ennek czélszerű keresztülvitelétől függ legnagyobb részben nemzetgazdasági felvirágzásunk, ha a holt-kézen levő birtokoknak mind azon része, mely testületileg birtokoltatik, magán birtokosok kezére menne által, továbbá, ha az adóságokkal tul-

terhelt jelen birtokosokat rangirozott, beruházásokat tenni képes utódok váltanak fel a birtoklásban, szóval : ha hazánk földbirtokának legnagyobb része oly kezekben lenne, melyek észszerü és belterjes gazdaság vitelére képesek lennének : akkor földbirtokunk tiszta jövedelme a jelenlegit könnyen megkétszerezhetné, a közvetett hatás pedig kereskedelmünk és iparunk felvirágzása volna.

A holt-kézen levő birtokoknak azon része, mely nem testületileg, de egyesek által birtokoltatik, akár élethossziglan, akár hivatalának tartamára, az állam minden kára nélkül megmaradhat jövőre is a jelen állapotban, ellenben a testületileg birt földbirtokoknak magán birtokosok kezére leendő átmenetele felette kívánatos ugy az államra, mint az illető birtoktulajdonosokra nézve ; e kérdésnek bővebb megvilágítására egyik hirlapi cikkemnek erre vonatkozó részét legyen szabad ide igtatni :

Azonban nagyon kérdéses marad az : vajjon ezen és egyéb hasonló reformok, melyek üdvös hatása csak évek mulva észlelhető, elégségesek lesznek-e rohamosan haladó elszegényedésünket megállítani? Vaj-

jon az évenként jelentkező nagyobb országos csapások mellett képesek leszünk-e államiságunk fentartásának aránylag magas követeléseit végkimerülés és tönkremenés nélkül kielégíteni? Én, ki a békés fejlődést óhajtom s annak lehetőségében hiszek, elvállalt kötelezettségeinkkel szemben egy nagyobb szerű országos pénzügyi miveletnek a közel jövőben alkalmazását elkerülhetlenül szükségesnek tartom, és pedig nem kölcsön-formában, hogy kimenő kamataink szaporodjanak, de oly módon, hogy azzal jelenlegi tartozásainkat képviselő állampapirainkat is hazahozzuk.

Erre csak egy lehetőség van: ha nagyobb mennyiségű ingatlan földbirtokot s bányákat leszünk képesek idegeneknek eladni.

Ezen eszme első pillanatra nem tetszetős; hiszen az államvagyonok eladásával is azért várunk, hogy azt jobb körülmények között honfiak vehessék meg, az anyaföldhöz való ragaszkodás teszi földmivelővé a koronát, egyházat, iskolákat, városokat, községeket és társulatokat, s az egyeseknek, mint atársulatoknak a röghöz való ezen ragaszkodása mit eredményez? A gazdaszat pangását, fokon-

kénti eladósodást s ennek következtében a birtokok apránként elveszését.

Igaz, hogy a földbirtok legnagyobb része ma még névleg a mienk, de a valóságban azé, kinek pénze fekszik rajta; idegen bankok ispánjai vagyunk ma már legnagyobb részben, minthogy a magas kamat fizetése, melyhez az uzsora is nagymérvben járul, kimeríti, sőt legtöbbször felülmúlja fizetési képességünket; pang minden, az intenzívebb kezelés, a gazdaszatnak gyár-íparral összekötése stb. lehetlenné válik. Nem állítva, hogy pénzügyi bajainknak, kereskedelmünk és iparunk ki nem fejlődhetésének ez volna egyedüli oka, tudom, hogy ahoz sok tényező járul, s a multnak mulasztásaiért is lakolunk, de annyit bátran kimondok, hogy hanyatlásunk egyik főoka a földhöz való ragaszkodásunkban rejlik.

Sokan vannak, még pedig országos férfaink között is, kik nagyobb mennyiségű földbirtokunk idegen kézre való menését politikailag is veszélyesnek tartják, pedig a tények mit bizonyítanak? Azt, hogy a földek egy jelentékeny része naponta izraeliták kezére megy, még pedig olyanokéra, kik rövid idő előtt nyelvünket

nem beszéltek, s azt, hogy úgy ezek, mint a bevándorolt idegenek, ha hazánkban földbirtokosokká lesznek, rövid néhány év alatt tüzes, szenvedélyes hazafiakká, gyermekeik pedig egész magyarokká lesznek.

Mi következik ez észleletből? Hogy az idegen birtokosok bejövetele hazánk nemzetiségére nem veszélyes, annál kevésbé, ha a bentszülöttekkel szórványosan keverednek; de tovább menve, a tapasztalás azt is bebizonyította, hogy az idegenek forgó tőkét és magasabb szakképzettséget hozván be magukkal, néhol a cultura emelésére üdvös szolgálatokat tettek.

Kétséget nem szenved, hogy jobb volna, ha földbirtokos, hitelező, kereskedő, gyáros és minden szakember közülünk telnék ki, de ha már idegenek pénzére szorulunk, sokkal előnyösebb és kevésbé veszélyes egy részét adni oda birtokainknak, és ezzel együtt őket is magyarokká tenni, mint összes birtokainkat névleg egy ideig megtartani, és aztán honfui könnyek hullatása mellett a németet szidva, fokenként tönkremenni vagy legjobb esetben nyomorogni.

A birtokoknak nagyobb mérvbeli eladása ellen a leghatalmasabb érvnek látszik a földbirtok jelenlegi

csekély ára, és a külföldi vevők tartózkodása, továbbá azon látszólag csattanós érv, hogy nagyobb mennyiségű birtokok áruba bocsátása a magán birtok árát még a jelenlegi csekély árnál is alább szállítaná. Azonban ha jobban meggondoljuk a dolgot, az érvek nem állanak a mai világforgalom mellett ugy a földbirtoknál, mint minden egyéb eladó tárgyaknál; a mennyiség nem határoz, sőt legtöbb esetben épen a nagyobb mennyiség ad a tárgynak értéket. Az is bizonyos, hogy ma a földérték hazánkban talán a minimumon áll, hogy az előbbi közigazgatási, törvénykezési és társadalmi viszonyok között, az idegeneknek elment kedviük hazai birtokaink vételétől az tény, de még ebből nem következik az, hogy változott viszonyok között nagyobb mennyiségű birtokok bevásárlására idegenek nem vállalkoznának, sőt vannak hazánkban közöttük is számosak, kik birtokvételre képesek, de ma nem teszik, mert 5—6%-ért kinlódni nem hajlandók, midőn készpénzüket 8—10, sőt magasabb kamatra is forgathatják.

Pénzügyi politikánk javulása a célbavett bank felállítása által kereskedelmünk lendülete, minden bi-

zonnal változtatni fog eddigi pénzviszonyainkon, és mihelyt a kilátásba helyezett roformok életbe lépnek, a kormány kötelessége leendő a fentebb jelzett irányban kezdeményezni.

Köztudomásu dolog, hogy az államvagyonok elnem adása évenként nagy veszteséggel jár, holott a kimutatott 3.000,000 firt tiszta jövedelmet e birtokok egyenes és közvetett adókban az eladás után is behoznák; az is tagadhatlan, hogy az ország földbirtoka egy jelentékeny nagy részének holt kezekben léte, míg egyrészt gátolja az intensivebb gazdálkodást, addig másrészt káros az országra, és káros a birtokos osztályra is, mert ezen birtokok közvetett adóka nem viselven, ezek terhét is viselni a birtokos kénytelen.

De hát hogy kényszerítsük az egyházat, iskolákat, társulatokat birtokaik eladására? Én részemről a jelenben csak közös érdekek kimutatása által reábeszélni akarok, de ha helyes az, a mit ajánlok, nem sokára a közvélemény pressiója is elősegítheti kivitelét. Sőt én azt hiszem, ha mindez nem használna, van az országnak módja és joga erősebb eszközökhöz

s folyamodni : ha szabad volt magasabb állami érdekek szempontjából az urbériséget egynegyedrészt értéért, a szőlődézszt félértékért a magánbirtokosoktól elvenni, ha szabad állami czélokra, sőt városokra aestheticai stb. szempontból is a magánosok birtokait kisajátítani, be nem látom, hogy a testületek miért ne szoríthatnának fekvőségeik eladására, különösen ha kétségtelen az, hogy birtoklásuk az államra, valamint az egyesekre káros, s nem hasznos reájok nézve sem.

Én legalább megvagyok győződve, hogy az említett testületek, ha fekvőségeiket ez érték feléért adnák el, és ezen összesen 5% állampapírokat vásárolnának, a jelenlegit tetemesen meghaladó jövedelemnek örvendnének.

Hiszen ez mind igaz ; — hallom az ellenvetést, de hát hogy kényszerítsük az illetőket, ha ők az állam papirai iránt nincsenek bizalommal. Kétségtelenül nagy szerencsétlenség volna, ha az állam polgárai előtt a magyar állam papirainak hitele nem volna ; — de hiszen ezen előítélet, azt hiszem könnyen legyőzhető, mert csakis a rossz akarat, vagy a legnagyobb tudatlanság kellene hozzá be nem látni, hogy

saját papiraink önmagunk által vásárlása értéket csinál annak, még ha ma nem volna is.

Ezuttal befejezem elmélkedésemet. Azt hiszem, hogy az elmondottak megérdemlik, hogy felettiük gondolkozzunk és tágasabb körben megvitassuk ; a sajtónak feladata az eszmét, ha helyes, felkarolni és a közvéleményben megérlelni. Gondoljuk csak magunkat azon helyzetben, hogy államvagyonaink árán a garantiát élvező vasutakat az államhoz váltjuk, államadósságainkat pedig a holt-kéz vagyombirtokosai magukhoz váltják, az ország vasuti subventiót nem fizet, az adósságok kamatait és couponokat itthon saját polgáraink huzzák, s mindez itt fog elköltetni, így kétszer, háromszor tőkésíti magát egy évben. Gondoljuk még hozzá, hogy félig magyar bankunk a magánosok külföldi tartozásait nagy részben convertálja ; végre, hogy semmi sem hiányozzék, gondoljuk azt, hogy az általunk fizetett quota is itt költetik el és hazánk felvirágása, gazdagodása előttünk álland. Azt hiszem, hogy ezek érvényesülése mellett lemondhatnánk az elég terhes és káros luxus-adóról, leszállíthatnók egyenes-

adónkat előbbeni mennyiségére, és országos bevételünk még is megkétszereződnek.

Mind ezen reformok novelláris uton hozandó három kis törvény-czikk által életbe léptethetők.

Az első, meghatalmazza a pénzügyért az állam ingatlan földbirtokainak és bányainak alkalmas időben leendő eladására és a bejövendő összegnek magyar vasuti részvényekbe fektetésére.

A második, megengedi a testületeknek ingatlan birtokaink eladását azon feltétellel, hogy az eladáshoz a kormány jóváhagyása járuljon, és a bejövendő összeg magyar állampapírok bevásárlására forditassék.

A harmadik, a holt kézen lévő — testületileg birt — földbirtokot vetné magasabb megadóztatás alá.

Hogy az állam-vagyonok ára leghelyesebben fordittatnék vasuti főbb vonalainknak kisajátítására, azt hosszasan indokolni feleslegesnek tartanám. Ha egy lételében nem fenyegetett teljesen független államnak kívánatos, hogy úgy politikai, mint nemzetgazdasági okoknál fogva vasutjai felett korlátlanul rendelkezessen, akkor mi reánk nézve sajátságos körülményeinknél

fogva ez nemcsak hasznos és szükséges, de valóságos életkérdés!

Ha a jelen izgalmas időszak nem is látszik egészen alkalmasnak, higgadt számítást igénylő pénzügyi műveletek keresztülvitelére, mégis azt hiszem, az ez évi jó termés és magas életárakból eredendő csekély pénzjavulást, valamint a háborúból (ha abba bele nem vonatunk) reánk háramlandó előnyöket fel nem használni a legnagyobb könnyelműség volna. Öröömre szolgál, hogy a vasutak megvásárlását óhajtó nézetem, úgy a pénzügyér urnak, mint a hongyülés többségének nézetével találkozott, miről a tiszai vasut részvényeinek, és a keleti vasutnak megvásárlása kellő bizonyóságot szolgáltatnak. Azt hiszem, minden további indokolás nélkül kimondhatjuk: hogy bármily nehezek legyenek körülményeink, helyzetünkben a főbb vasuti vonalakat birni, azok felett feltétlenül rendelkezni, úgy politikai mint nemzetgazdászati okoknál fogva, elkerülhetlenül szükségünk van, s ennek folytán az államvagyonok árát jobb helyre nem fektethetjük.

Elmondtam nézeteimet úgy az eszközökre, mint az intézkedésekre nézve, melyeket hazánk anyagi helyze-

tének rendezésére elkerülhetlenül szükségesnek hiszek; hogy mikor és minő sorozatban alkalmaztassanak az ajánlott országos intézkedések, annak meghatározására a kormány lehet leginkább hivatva, óhajtom, hogy az alkalmas időbeni kezdeményezés el ne maradjon; teljes meggyőződésem, hogy pénzügyi helyzetünk rövid időn rendezve, s nemzetünk gazdag leend, ha sikerülni fog:

a) az ingatlan birtoknak árt és kelendőséget szerezni;

b) nagyobb mennyiségű ingatlan birtokokra idegen vevőket találni;

c) közvetett intézkedések által kieszközölni, hogy a földbirtok olyan kezekbe kerüljön, melyek annak czélszerű belterjes kezelésére eszközökkel rendelkeznek;

d) az állambirtokok árát vasutaink főbb vonalainak megvásárlására fordítani; végre

e) az ingatlanok árából bejövendő pénzzel állami tartozásainkat lehetőleg magunkhoz váltani, mit egyházak, iskolák és városok eladandó ingatlanaik árán legczélszerűbben eszközölhetnének.

Ezen intézkedések szerencsés keresztülvitele consolidálná kereskedelmünket és megteremtené gyámko-

dás nélkül iparunkat, lehetővé tenné egy életképes magyar nemzeti-banknak felállítását, könnyüvé az érdekeinknek megfelelő nemzetgazdászati egyezségek megkötését, és végeredményében biztosítaná ugy nemzetgazdászati mint politikai korlátlan önrendelkezésiünket.

És most legyen szabad befejezésül, önrendelkezési jogunk korlátozottságáról, országos szegénységünk ezen jelentékeny tényezőjéről, röviden megemlékezni.

Azt hiszem, hogy a figyelmes olvasó az eddig elmondottakból nézetemet e tárgyról könnyen eltalálhatja. Azon meggyőződés mellett, hogy a szabadság és függetlenség feltételeinek elsajátítása és bírása nélkül annak kivívása a legtöbb esetben tarthatatlan: a békes haladás munkáját hátráltató izgalmas politikai vagy nemzetgazdászati harcért, vagy egy európai háborúért legkevésbé sem lelkesedem, és hogy azoknak elkerülésére államunk és monarchiánk vezetői minden lehetőt megtegyenek, azt igaz hazafiságuktól jogosan megvárhatjuk még azon esetben is, ha a pillanatnyi hatásoknak hódoló, szenvedély vagy egyéb érzelem által hamar elragadható közhangulattal (*publica opinio*)

ellentétbe sodortatnának, azonban úgy a nemzetgazdasági egyezségről, mint a keleti kérdésről van egy határvonal, melyet öngyilkosság elkövetése nélkül túllépni nem lehet, nem szabad; reményem, hogy akármit mutasson a látszat, és bármit írjon az ellenzéki sajtó: vezérférfaink e rubikont átlépni nem engedendik, e hitre jogosít bennünket az illetők múltja, jelenje, mint egyéniségük. Legkisebb okom sincsen a kérdéses vezérférfaik irányában elfogultsággal viseltetni, és ennek folytán részrehajlástól ment, teljesen tárgyilagos nézeteimnek következőkben adok kifejezést:

Vezérférfaik hazafiságában, személyes érdekeken felülemelkedett jó akaratában kételkedni, őket az ellenkezővel gyanúsítani hibának, sőt bűnnek tekinteném. A mi képességüket illeti, valjon mai rendkívül nehéz körülményeink között felette fontos állásaikat kellőleg betölteni képesek-e? erre nézve válaszomat két pontba foglalom:

a) nem hiszem, hogy jelenben (adott körülményeink között) ismert államférfiaink más valamelyike helyüket jobban tölthetné be;

b) hogy jelen helyzetünkben érdekeinket teljesen

megvédő politikának folytatásához, bármily képességgel bíró államférfinak a szerencsére is elkerülhetlen szüksége van.

Közönségünk nyugtalanságát előidéző azon gyanut, hogy vezérférfinak cselekvő képessége ellenirányú befolyások által nagy részben ellensúlyoztatik, — fájdalom — jogosultnak kell elismerni. Óhajtom és reményelem, hogy ezen nemcsak mireánk, de az egész monarchiára és különösen az uralkodóház érdekére és jövőjére nézve felette veszélyes befolyások terhes nyüge alól, az előítéletek bilincseiből meglehetősen kiszabadult, felvilágosodott, bölcsen gondolkodó uralkodónk őket mielőbb teljesen felszabadítsa.

A mi az ellenzék kritikáját és ellenőrzését illeti, az nemcsak jogosult, de helyzetünkben felette szükséges és hasznos is lehet; de csak azon esetben, ha igaz hazafisága eszélyességét minden körülmények között megőrzi, azért is a tapintatlan, handabandázó szájhősök sületlenségeit csak fájdalom és sajnálattal tekinthetjük.

Bár csak megengedné a sors hazánk ujjaépítésének óriási művét békés, alkotmányos uton befejezni,

ez reánk nézve kétségtelenül a legkívánatosabb; ha azonban ez másképp volna felettünk elhatározva, mindenestre szerencsétlenségnek tekinthetnénk, melyben az elbukástól csak az egyetértő áldozatkézség és hősiességünk menthet meg bennünket. Hogy e veszélyes helyzetet oktanul magunk ne provokáljuk, és hogy annak idejében ha a szükség rá kényszerít, valamennyiünket együtt találhasson, óvakodjunk az elég nagy mérvet öltött meghasonlás és viszálykodás terjesztésétől, hagyjunk fel mindenk előtt (a legjobban elkeserítő) egymás gyanúsításával, mutassuk meg ellességeinknek, hogy ha az eszközökre nézve különböznek is nézeteink, hazánk megtartása és nagygyátételére, mint legfőbb s egyedüli célra nézve, nézeteltérés köztünk nincsen. Ebben valamennyien pártkülönbség nélkül egyetértünk és komolyan veszszük e jelszót:

„A haza minden előtt.“

DE BALLAGI GÉZA

